

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-5>

М. П. Шмега, О. С. Думанська

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8441-1104> – М. П. Шмега

<https://orcid.org/0009-0008-2422-7935> – О. С. Думанська

maksimsmega@gmail.com

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ТА ІНФРАСТРУКТУРНІ ВИКЛИКИ В ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Проблема внутрішнього переміщення в Україні стала надзвичайно важливою через масштабні воєнні операції та тимчасову окупацію деяких регіонів. Вимушене переселення мільйонів людей створило значні соціально-економічні виклики для держави та приймаючих громад. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у нові громади є важливою не лише для їх благополуччя та стабільності, але й для стійкості та розвитку суспільства під час війни. Метою статті є аналіз механізму підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні, враховуючи правові, соціальні, економічні та інфраструктурні аспекти, що забезпечують їх повну адаптацію та інтеграцію в приймаючі громади.

У дослідженні підкреслено багатогранність інтеграції внутрішньо переміщених осіб, яка включає розв'язання соціальних, економічних, правових та інших питань. Основні заходи включають створення мобільних центрів, що надають медичну, юридичну та психологічну допомогу, а також створення фондів тимчасового житла через державні ініціативи. Наголошено на важливості розвитку соціальної інфраструктури, зокрема освітніх та медичних закладів, для обслуговування збільшеного населення в приймаючих регіонах. Акцентовано на необхідності реалізації комплексних програм підтримки на державному та місцевому рівнях для задоволення нагальних та довгострокових потреб внутрішньо переміщених осіб.

Висновки дослідження свідчать, що ефективна інтеграція внутрішньо переміщених осіб вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях управління та активної участі громади. Подолання інфраструктурних викликів та забезпечення рівних можливостей для внутрішньо переміщених осіб є необхідними для їх успішної інтеграції та сталого розвитку країни. Також інтеграція внутрішньо переміщених осіб може стимулювати модернізацію соціальної та економічної інфраструктури, створюючи можливості для регіонального розвитку та покращення умов життя для всіх громадян.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, інтеграція, комплексний підхід, інфраструктура.

М. P. Shmeha, O. S. Dumanska

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

COMPREHENSIVE APPROACH AND INFRASTRUCTURAL CHALLENGES IN THE INTEGRATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The issue of internal displacement in Ukraine has become critically important due to large-scale military operations and the temporary occupation of certain regions. The forced relocation of millions has created significant socio-economic challenges for the state and host communities. The integration of internally displaced persons (IDPs) into new communities is crucial not only for their well-being and stability but also for the resilience and development of society during wartime. This study aims to analyze the mechanisms of support for IDPs in Ukraine, considering legal, social, economic, and infrastructural aspects that ensure their full adaptation and integration into host communities.

The research highlights the multifaceted nature of IDP integration, which involves addressing social, economic, and legal issues. Key measures include the establishment of mobile centers providing medical, legal, and psychological assistance, and the creation of temporary housing funds through government initiatives. The study also emphasizes the importance of developing social infrastructure, such as schools and healthcare facilities, to accommodate the increased population in host regions. Additionally, the research identifies the need for comprehensive support programs at both state and local levels to address the immediate and long-term needs of IDPs.

The findings suggest that effective IDP integration requires coordinated efforts across all levels of governance and active community participation. Addressing infrastructure challenges and ensuring equal opportunities for IDPs are essential for their successful integration and the sustainable development of the country. The study concludes that the integration of IDPs can drive the modernization of social and economic infrastructure, creating opportunities for regional development and improving living conditions for all citizens.

Key words: internally displaced person, integration, comprehensive approach, infrastructure.

Постановка проблеми. Проблема внутрішнього переміщення громадян в Україні стала дуже важливою у зв'язку з масштабними воєнними операціями та тимчасовою окупацією деяких регіонів. Вимушене переселення мільйонів людей створило значні соціально-економічні проблеми для держави та приймаючих громад. Оскільки інтеграція внутрішньо переміщених осіб в нове співтовариство визначає не тільки їх благополуччя і стабільність, а й стійкість і розвиток самого суспільства в умовах війни, актуальність даної теми полягає в ефективному механізмі підтримки вимушених переселенців з урахуванням правових, соціальних, економічних та інших факторів, а також інфраструктурних аспектів, що забезпечують повну адаптацію внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціальної політики щодо ВПО, їх соціальної адаптації в приймаючих громадах, надання різних видів допомоги присвячено дослідження значної когорти науковців, серед яких: І. Басова, В. Бойко, К. Бортун, О. Гаврилюк, А. Головка, М. Гордон, Н. Горін, Т. Гуменникова, Н. Гусак, К. Балабанова, О. Денисюк, О. Замашкіна, О. Епель, Н. Камінська, А. Конончук, В. Логвиненко, Т. Лях, О. Міхеєва, В. Молотай, Н. Оленцевич, Н. Павлик, Є. Поляріна, І. Романова, Д. Селіхов, В. Середа, І. Силантьєва, Н. Тимошик, І. Трубавіна, С. Трухан, О. Федоренко, В. Химинець, М. Чесакова та ін. Зокрема, Н. Павлик, М. Гордон, Н. Оленцевич на основі інтерпретації результатів проведеного опитування визначають базові потреби та труднощі ВПО, ставлення до них місцевих жителів і задоволеність рівнем підтримки з боку державних закладів та органів влади [7]; К. Бортун, В. Логвиненко, В. Молотай, Н. Тимошик, М. Чесакова вивчають проблеми соціальної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах війни та пропонують механізм подолання міграційної кризи для стабілізації соціально-економічного простору [11]; Н. Горін роз-

глядає роль держави у виробленні стратегій, консолідації зусиль та інституційному забезпеченні процесу відновлення житла та соціальної інфраструктури, а також контролю за використанням ресурсів [2]; О. Гаврилюк основну увагу приділяє інтеграції названої групи осіб в приймаючі громади та їх просторовому розподілу, а також дослідженням міжнародної практики інтеграції ВПО, пропонуючи рекомендації для України [1].

Проте важливим напрямом досліджень залишається вдосконалення політики підтримки ВПО та створення умов для ефективної соціальної адаптації та повноцінного включення в життя приймаючої спільноти.

Метою статті є аналіз механізму підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні з огляду на правові, соціальні, економічні та інфраструктурні аспекти, що забезпечують їх повну адаптацію та інтеграцію в приймаючі громади.

Виклад основного матеріалу. В умовах тривалих соціально-економічних і політичних змін в Україні проблема ВПО стала одним із найактуальніших викликів для держави та суспільства. Воєнні дії на сході країни та тимчасова окупація частини територій змусили мільйони людей (станом на 15.10.2024 р., за даними Міжнародної організації з міграції, – 3,7 млн осіб) [10] покинути свої домівки в пошуках безпеки та стабільності. Ця ситуація не лише загострила гуманітарну кризу, але й поставила перед Україною завдання: створення комплексної системи підтримки ВПО та їх інтеграції в приймаючі громади.

Інтеграція ВПО є багатограним процесом, який включає розв'язання соціальних, економічних, правових та інших питань. З правової точки зору необхідно забезпечити реалізацію гарантованих державою прав і свобод ВПО. Ефективним заходом є створення мобільних центрів для ВПО, де надається перша медична допомога, відновлення втрачених документів, базова психологічна допомога. Реалізація такої політики може частково стримати негативний соціальний ефект, але най-

ефективнішим було би створення таких центрів у західному та центральному регіонах України. Суть таких дій полягає в тому, що більшість ВПО перебувають у цих регіонах і потребують якісної фінансової, правової та психологічної допомоги для забезпечення їх подальшого функціонування в українському суспільстві [11]. Держава має створити такі умови, щоб переміщені особи не відчували дискримінації та мали рівні можливості для реалізації своїх прав. У цьому контексті важливо швидко розв'язувати юридичні питання, пов'язані з утратою документів та оформленням відповідного статусу, отриманням виплат тощо.

Забезпечення ефективної інтеграції вимушених переселенців передбачає комплексний підхід, який включає вдосконалення і реалізацію політичних, соціальних і економічних стратегій. З цією метою в регіонах створюються комплексні програми підтримки ВПО на період дії воєнного стану в Україні [6]. Ці дії орієнтовані на підтримку ВПО і сприяння їх адаптації та повному включенню в суспільство. Це дозволить не тільки задовольнити нагальні потреби, як-от житло, освіта, охорона здоров'я та зайнятість, але й розв'язати питання соціальної адаптації та психологічної підтримки, які є ключовими для створення стійких та інтегрованих громад. Таким чином, інтеграція внутрішньо переміщених осіб до територіальної громади у воєнний час вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях управління та активної участі самої громади. Ефективне розв'язання цього завдання сприятиме не тільки подоланню наслідків воєнних конфліктів, а й поставить фундамент для майбутнього стабільного розвитку країни.

В Україні діють численні програми підтримки ВПО, які реалізуються на державному та місцевому рівнях [4]. Ці програми спрямовані на забезпечення базових потреб переміщених громадян, сприяння їх інтеграції в приймаючі громади та підтримку в розв'язанні соціально-економічних проблем.

Попри значні зусилля, існують і проблеми, зокрема недостатнє фінансування програм, складнощі з доступом до інформації про наявні можливості, а також бюрократичні перепони в процесі отримання допомоги. Тому розвиток та вдосконалення програм підтримки ВПО залишається важливим завданням як для державних, так і місцевих органів влади.

Також держава та громади стикаються з інфраструктурними викликами, які пов'язані з інтеграцією ВПО. Масове переміщення населення внаслідок воєнних дій створює значний тиск на інфраструктуру, але разом із тим відкриває можливості для її модернізації та сталого розвитку.

Можна виокремити такі виклики для інфраструктури.

По-перше, це забезпечення житлом. Однією з глобальних проблем є дефіцит житла для внутрішньо переселених осіб. У багатьох приймаючих громадах зростає потреба в будівництві або реконструкції житлових об'єктів. Значна частка ВПО орендує житло, що створює економічний тиск як на переселенців, так і на місцеве населення через зростання вартості оренди. Наочним прикладом є Львів, де міграційне сальдо є позитивним, а також інші міста на заході України, в яких вартість купівлі чи оренди нерухомості з початку війни значно зросла [9].

Багато зусиль спрямовано на тимчасове житло (модульні містечка), проте його якість і довговічність залишаються проблемою. Наявні програми соціального житла, які забезпечать його доступність для вразливих категорій населення, потребують удосконалення та розширення.

Забезпечити людей повноцінним житлом, рівнозначним такому, яке вони мали в довоєнний період, у найкоротші строки вкрай складно. Тому з метою розв'язання житлового питання в більш стислий термін Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 29 квітня 2022 р. № 495 «Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб». Постановою визначено, що фонд житла, призначеного для тимчасового проживання ВПО, формують сільські, селищні, міські ради або уповноважені ними органи шляхом придбання та будівництва нового житла, реконструкції наявних будинків і гуртожитків, переобладнання нежитлових приміщень у житлові тощо [3].

По-друге, освітня та соціальна інфраструктура. Як зазначає І. Лисенко, для належного рівня та якості життя населення необхідна розвинена соціальна інфраструктура, яка спрямована на всебічний розвиток людини. Це досягається шляхом створення комплексу життєво важливих благ, що сприяють розширеному відтворенню людського потенціалу. Соціальна інфраструктура дозволяє безпосередньо покращити якість життя людей, забезпечуючи належні умови для праці, відпочинку, а також підвищення культурного та освітнього рівнів [5]. Нині різке збільшення кількості населення створює додаткове навантаження на школи, дитячі садки, лікарні та соціальні установи. Наприклад, у приймаючих громадах нерідко виникає проблема недостатньої кількості місць у закладах освіти. Брак персоналу, особливо кваліфікованих педагогів і медичних працівників, ускладнює забезпечення належного рівня послуг.

По-третє, міграція населення до регіонів з безпечнішими умовами життя створює транспортні виклики. Збільшення кількості людей призводить до зростання попиту на транспортні послуги. Це може спричинити перевантаження доріг, громадського транспорту та інших транспортних систем, що знижує їх ефективність і збільшує час у дорозі. Для задоволення щораз вищого попиту необхідно будувати нові дороги, мости, залізничні лінії розширювати наявні транспортні мережі тощо [8].

Можливості інфраструктурного розвитку, попри значні виклики, пов'язані з внутрішнім переселенням громадян, створюють унікальні можливості для модернізації інфраструктури. Продумана житлова стратегія, яка спрямована на забезпечення довгостроковим житлом, сприятиме ефективній інтеграції ВПО в приймаючі громади [2, с. 150]. Крім цього, впровадження довгострокових програм будівництва соціального житла з використанням сучасних енергоефективних технологій дозволить створити житловий фонд, придатний як для переселенців, так і для місцевого населення, а інвестиції в будівництво забезпечать робочі місця та активізують економічну діяльність. Розвиток транспортної системи та інтеграція ВПО виступають як один із чинників, які стимулюють оновлення транспортної інфраструктури. Запуск нових маршрутів сприяє покращенню мобільності населення та економічного зростання, а розширення мережі доріг покращує доступність до віддалених регіонів.

Збільшення кількості переселенців сприяє розвитку соціальної інфраструктури, тобто будівництву шкіл, дитячих садків, лікарень, створенню освітніх та медичних центрів, які будуть слугувати всьому населенню і після завершення кризи.

Також активізується участь міжнародних донорів, адже проблеми інфраструктури стають точкою входу для залучення міжнародної фінансової допомоги. Грантові програми ЄС, ООН та інших організацій дозволяють реалізовувати масштабні інфраструктурні проекти. Співпраця з міжнародними партнерами сприяє впровадженню найкращих практик у сфері будівництва та енергозбереження.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Забезпечення ефективної інтеграції вимушених переселенців передбачає комплексний підхід, який включає вдосконалення і реалізацію політичних, соціальних і економічних стратегій. Ці дії орієнтовані на підтримку ВПО і сприяння їх адаптації та повному включенню в суспільство, що дозволить не тільки задовольнити нагальні потреби, такі як житло, освіта, охорона здоров'я та зайнятість, але й розв'язати

питання соціальної адаптації та психологічної підтримки, які є ключовими для створення стійких та інтегрованих громад. Таким чином, інтеграція внутрішньо переміщених осіб до територіальної громади у воєнний час вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях управління та активної участі самої громади. Ефективне розв'язання цього завдання сприятиме не тільки подоланню наслідків воєнних конфліктів, а й поставить фундамент для майбутнього стабільного розвитку країни. Подолання інфраструктурних проблем в громадах України вимагає насамперед комплексного підходу, який включає інвестиції, міжнародну допомогу, місцеві ініціативи та довгострокове планування. Незважаючи на низку викликів, цей процес відкриває нові можливості для модернізації українських регіонів, створення робочих місць і покращення умов життя для всіх громадян. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб може стати поштовхом до якісного розвитку соціально-економічної інфраструктури країни.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз та оцінювання ефективності чинних програм підтримки ВПО на державному та місцевому рівнях, з метою їх вдосконалення та оптимізації; вивчення соціально-економічних наслідків інтеграції ВПО для приймаючих громад, включаючи вплив на ринок праці, житловий фонд, соціальні послуги та інфраструктуру; розроблення стратегій довгострокової інтеграції ВПО, які сприятимуть їх повній адаптації та активній участі в житті приймаючих громад.

Список літератури:

1. Гаврилюк О. Соціально-економічні виклики інтеграції та просторового розподілу внутрішньо переміщених осіб унаслідок війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1. С. 114–132.
2. Горін Н.О. Міжнародний досвід повоєнної відбудови житлового фонду та вирішення житлових проблем ВПО. *Український соціум*. 2023. № 1. С. 136–154.
3. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#Text>
4. Єдине вікно послуг. Для ВПО. *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/onewindow>
5. Лисенко І. Соціальна інфраструктура як основа формування людського потенціалу в системі європейських координат. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 2 (14). С. 13–23.
6. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на період дії воєнного стану в

Україні. Львівська обласна військова адміністрація. URL: <https://loda.gov.ua/documents/40071>

7. Павлик Н.П., Гордон М.В., Оленцевич Н.В. Соціальна інтеграція людей зі статусом ВПО у приймаючих громадах: результати опитування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 73–79.

8. Транспортна галузь: поточний стан, виклики та перспективи розвитку. *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua/en/transportna-galuz-potochnyj-stand-vyklyky-ta-perspektyvy-rozvytku/>

9. Як на міграцію населення України вплинули російські обстріли в жовтні 2022 – січні 2023 року: дослідження. *Громадянська мережа ОПОРА*. URL: <https://opora.ua.org/viyna/doslidzhennya-yak-na-migraciyu-naselennya-ukrayini-vplinuili-rosiys-ki-obstrili-v-zhovtni-2022-sichni-2023-roku-25359>

10. Employment, mobility and labour market dynamics in Ukraine, november 2024. *IOM in Ukraine*. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-employment-mobility-and-labour-market-dynamics-ukraine-november-2024?close=true>

11. Chesakova M., Bortun K., Lohvynenko V., Molotai V., Tymoshyk N. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. *Review of Economics and Finance*, 2023. № 21, P. 955–961. DOI: 10.55365/1923.x2023.21.105

References:

1. Havryliuk, O. (2024). Sotsialno-ekonomichni vyklyky intehratsii ta prostorovoho rozpodilu vnutrishno peremishchenykh osib vnaslidok viyny. [Socio-Economic Challenges of Integration and Spatial Distribution of War-Induced Internally Displaced Persons]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. №1 (55). S. 114–132. [in Ukrainian]

2. Horin, N. O. (2023). Mizhnarodnyi dosvid povoiennoi vidbudovy zhytlovoho fondu ta vyrishennia zhytlovykh problem VPO [International Experience in Post-War Reconstruction of the Housing Fund and Solving Housing Problems of Internally Displaced Persons (IDPs)]. *Ukrainskyi sotsium*. № 1. S. 136–154 [in Ukrainian]

3. Deiaki zakhody z formuvannia fondiv zhytla, pryznachenoho dlia tymchasovoho prozhyvannia vnutrishno peremishchenykh osib: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2022 r. № 495. (2022). [Certain Measures for the Formation of Housing Funds Intended for Temporary Accommodation of Internally Displaced Persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 495 dated April 29,

2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

4. Yedynе vikno posluh. Dlia VPO. (2024). [One-Stop Service Window. For IDPs]. *Derzhavna sluzhba zainiatiosti*. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/onewindow> [in Ukrainian]

5. Lysenko, I. (2018). Sotsialna infrastruktura yak osnova formuvannia liudskoho potentsialu v systemi yevropeiskykh koordynat. [Social Infrastructure as the Basis of Human Capital Formation in the European Coordinates System]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. № 2 (14). S. 13–23. [in Ukrainian]

6. Kompleksna prohrama pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib na period dii voiennoho stanu v Ukraini. (2024). [Comprehensive Support Program for Internally Displaced Persons During Martial Law in Ukraine]. *Lvivska oblasna viiskova administratsiia*. URL: <https://loda.gov.ua/documents/40071> [in Ukrainian]

7. Pavlyk, N. P., Hordon, M. V., & Olentsevych, N. V. (2024). Sotsialna intehratsiia liudei zi statusom VPO u pryimaiuchykh hromadakh: rezultaty opytuvannia. [Social integration of IDPs (internally displaced people) in host communities: results of the survey]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*. № 2. S. 73–79. [in Ukrainian]

8. Transportna haluz: potochnyi stan, vyklyky ta perspektyvy rozvytku. (2024) [Transport industry: current state, challenges, and development prospects]. *Yevropeiska Biznes Asotsiatsiia*. Retrieved from <https://eba.com.ua/en/transportna-galuz-potochnyj-stand-vyklyky-ta-perspektyvy-rozvytku/> [in Ukrainian]

9. Yak na mihratsiiu naselennia Ukrainy vplynuly rosiyski obstrily v zhovtni 2022 – sichni 2023 roku: doslidzhennia. [How Russian Shelling Affected Population Migration in Ukraine from October 2022 to January 2023: A Study]. *Hromadianska merezha OPORA*. Retrieved from <https://opora.ua.org/viyna/doslidzhennya-yak-na-migraciyu-naselennya-ukrayini-vplinuili-rosiys-ki-obstrili-v-zhovtni-2022-sichni-2023-roku-25359> [in Ukrainian]

10. Employment, mobility and labour market dynamics in Ukraine, november 2024. *IOM in Ukraine*. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-employment-mobility-and-labour-market-dynamics-ukraine-november-2024?close=true>

11. Chesakova, M., Bortun, K., Lohvynenko, V., Molotai, V., & Tymoshyk, N. (2023). Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. *Review of Economics and Finance*. № 21, P. 955–961. DOI: 10.55365/1923.x2023.21.105

М. П. Шмега, О.С. Думанська

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 09.12.2024

Прийнято до опублікування 18.12.2024